

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ І ТЕНДЕНЦІЙ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Проаналізовано та оцінено стан і тенденції заробітної плати в промисловості України.

Ключові слова: *вартість робочої сили, витрати на робочу силу, заробітна плата, номінальна і реальна заробітна плата.*

Постановка проблеми. Кожне підприємство у своїй діяльності стикається з плануванням витрат на персонал, при цьому вагома частка з цих витрат припадає на оплату праці. Рівень оплати праці визначається не тільки якістю робочої сили, але й місцем роботи - видом діяльності і формою власності. Гідна заробітна плата дає можливість працівникові забезпечити не тільки власні потреби, а й забезпечувати гідне життя членам сім'ї. За висновками експертів ООН, гарантований мінімум для забезпечення відтворення трудового потенціалу країни має становити не менше 3 дол. США на годину (15 грн), тобто середньомісячна заробітна плата має становити не менше 400 дол. США. Середньомісячна заробітна плата в Україні в січні ц.р. зросла на 15%, порівняно з січнем 2009 р., і становила 1 тис. 916 грн. Про це йдеться в повідомленні Державного комітету статистики.

Для України досить актуальною залишається проблема подальшого реформування й підвищення заробітної плати в усіх галузях і видах економічної діяльності, а також у промисловості країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тією чи іншою мірою цієї проблеми у своїх дослідженнях торкається багато науковців. Питання заробітної плати віддавна перебуває в центрі уваги вчених. Їх розглядали ще представники «класичних» економічних шкіл: У Петті, А. Сміт, Д. Риккардр, К. Маркс. Проблеми заробітної плати на пострадянському просторі розглянуті у працях українських вчених Д. Богині, А. Калини, А. Колота, Е. Лібанової, В. Новікова, І. Петрової, М. Семикіної та їх російських колег Н. Вишневської, Н. Волгіна, В. Гімпельсона, Р. капелюшникові, Ю. Кокіна, Ю. Одегова, Р. Яковлева та інших. Ці вчені зробили вагомий внесок у теорію й практику організації заробітної плати. Та формування оновленого уявлення про створення і

застосування на практиці ефективної системи оплати праці персоналу підприємств потребує поглибленого аналізу й оцінки стану і тенденцій заробітної плати в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз і оцінка стану й тенденцій заробітної плати в промисловості України, виявлення недоліків і можливостей їх цілеспрямованого виправлення та цілісного формування систем оплати праці - від вироблення політики оплати до визначення методів індивідуальної оплати конкретних працівників.

Основний матеріал дослідження. Рівень оплати праці визначається також видом економічної діяльності (табл. 1) [1]. З таблиці видно, що номінальна заробітна плата підвищувалася стрімкими темпами. В економіці України у 2010 році вона була майже у 10 разів більша, ніж у 2000 р., а в деяких галузях різниця склала ще більшу величину. Водночас диференціація заробітної плати (міжгалузеве співвідношення найбільшої і найменшої зарплат становило: у 2008 р. - 4,1 раза; у 2009 р. - 3,9; у 2010 р. - 3,9 рази. Так найнижча заробітна плата спостерігалася у сільському та лісовому господарствах (111-1430 грн), а найбільша - у сфері фінансової діяльності (560- 4601 грн). рибальстві та рибацтві. У 2009-2010 рр. фінансова діяльність майже у 4 рази перевищує середню заробітну плату в економіці. У промисловості заробітна плата в 2010 році збільшилася у порівнянні з 2000 р. у 8,5 раза (302-2580 грн).

Отже, незадовільним були і залишаються міжгалузеві співвідношення заробітної плати. Це дає підстави стверджувати, що рівень заробітної плати в Україні значною мірою визначається належністю до визначеної сфери економічної діяльності, а не формується під впливом визнаних світовою практикою зарплатоутворюючих факторів, якими є кількість, якість і результати праці.

Таблиця 1

**Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності
у 2000-2010 роках (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)**

Вид діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Зростання, разів
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Усього	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	9,7
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	111	151	178	210	295	415	553	733	1076	1206	1430	12,9
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	175	224	271	350	498	668	851	1100	1311	1341	1787	10,2
Рибальство, рибництво	147	204	242	291	375	499	607	721	913	1028	1191	8,1
Промисловість	302	406	485	591	743	967	1212	1554	2017	2117	2580	8,5
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Будівництво	260	362	427	546	709	894	1140	1486	1832	1511	1754	6,7
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	226	284	330	394	509	713	898	1145	1514	1565	1874	8,3
Діяльність готелів та ресторанів	178	235	286	340	429	566	735	944	1221	1267	1455	8,2
Діяльність транспорту та зв'язку	336	460	573	685	843	1057	1328	1670	2207	2409	2726	8,1
Фінансова діяльність	560	833	976	1051	1258	1553	2050	2770	3747	4038	4601	8,2
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	278	373	437	527	667	900	1193	1595	2085	2231	2436	8,8
Державне управління	335	396	495	577	691	1087	1578	1852	2581	2513	2747	8,2
Освіта	156	224	267	340	429	641	806	1060	1448	1611	1889	12,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	138	183	223	279	351	517	658	871	1177	1307	1631	11,8
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	162	211	247	299	400	620	828	1090	1511	1783	2065	12,7

Дані www.ukrstat.gov.ua

Однією з основних макроекономічних пропорцій є співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та реальною заробітною платою. Світовий економічний досвід довів, що зростання заробітної плати в економіці країни повинно супроводжуватися відповідним зростанням продуктивності праці. В Україні такої тенденції не спостерігається. Починаючи з 2001 року, темпи зростання реальної заробітної плати виявляються значно вищими за темпи приросту продуктивності праці. Зокрема, за 2000 - 2009 роки середньорічні темпи приросту реальної заробітної плати становили 19,2%, а темпи приросту продуктивності праці - 7,2%, тобто в 2,7 рази нижче. Конфедерація роботодавців України разом зі Спільним представницьким органом Сторони

роботодавців на національному рівні (СПО) не підтримує пропозиції Сторони профспілок щодо необгрунтованого збільшення темпів зростання заробітної плати, які є значно вищими ніж темпи приросту продуктивності праці та ВВП [2].

В Україні спостерігається нарощування питомої ваги оплати праці найманих працівників при скороченні частки валового прибутку компаній. Станом на кінець 2009 року Україна за часткою оплати праці у ВВП перевищила середній показник ЄС (49,1% проти 48,8% відповідно). Якщо порівнювати з країнами зі схожим рівнем розвитку, то Україна «вирвалася» далеко вперед. За даними Міжнародної організації праці (МОП), протягом останніх кількох років темпи зростання зарплат в Україні були одними з найвищих у світі. У 2009 році частка зарплат підскочила до 54% ВВП. Такий показник цілком зрозумілий: з одного боку, компанії прагнули зберегти персонал навіть ціною зменшення прибутку, з іншого - уряд зробив усе, щоб не скорочувати робочі місця й уникнути зниження зарплат у державному секторі. Загалом, за підсумками 2009 року українські підприємства отримали загальний збиток від звичайної діяльності в сумі 31,59 млрд. грн [2].

Очевидно, якщо заробітна плата зростає істотно вищими темпами, ніж продуктивність праці, то додаткові доходи кожним конкретним робітником не заробляються (за рахунок ефективнішої праці), а отримуються в порядку перерозподілу за рахунок доходів інших суб'єктів господарювання, зокрема роботодавців або власників бізнесу.

Як і в економіці в цілому, в промисловості середня номінальна заробітна плата у 2000-2010 р. зростала досить швидкими темпами - в 6, 7 разів у 2008 р., у 7,0 - 2009 р.; у 8,5 разів - 2010 році (табл. 2). Найнижчі темпи спостерігаються у целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності - у 5,6 разів, найвищі - у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування - в 12,1 разів. При цьому має місце тенденція зниження диференціації в оплаті праці - співвідношення найбільшої і найменшої зарплат склали: у 2000-2003 р. - 3,2:3,3, у 2004-2007 рр. - 2,8:2,6, у 2008 - 2010 рр. - 2,9:2,9.

Таблиця 2

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами промислової діяльності у 2000-2010 роках (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

Вид діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. щодо 2000 р., разів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Промисловість	302	406	485	591	743	967	1212	1554	2017	2117	2580	8,5
Добувна промисловість	393	517	610	701	910	1246	1536	1970	2681	2894	3539	9,0
добування паливно-енергетичних корисних копалин	395	518	610	698	908	1245	1568	2041	2880	3135	3763	9,5
з нього добування кам'яного вугілля, лігніту і торфу	377	498	591	670	869	1198	1513	1978	2848	3104	3742	9,9
добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	392	514	611	709	916	1247	1458	1803	2216	2275	2945	7,5
Переробна промисловість	271	368	441	553	701	905	1137	1456	1849	1856	2281	8,4
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	281	364	423	496	597	780	986	1223	1618	1777	2137	7,6
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів із хутра	164	220	257	315	418	523	646	801	1011	1037	1322	8,1
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	153	210	271	374	444	553	691	854	1033	1117	1403	9,2
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	191	284	351	450	561	707	879	1078	1347	1313	1511	7,9
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	394	497	574	666	800	998	1275	1545	1938	1981	2197	5,6
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	490	634	824	951	1174	1470	1697	2145	2689	2974	3454	7,1
хімічне виробництво	318	421	471	581	748	1012	1261	1586	2047	2003	2586	8,1
виробництво гумових та пластмасових виробів	256	344	414	519	649	814	1020	1251	1598	1593	1880	7,3
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	232	314	384	490	625	824	1067	1440	1818	1644	2001	8,6
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	421	540	619	781	994	1287	1560	2003	2418	2429	2916	6,9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
виробництво машин та устаткування	226	332	388	493	639	832	1068	1380	1791	1744	2253	10,0
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	173	260	322	416	555	737	952	1264	1633	1658	2098	12,1
виробництво транспортних засобів та устаткування	263	352	440	563	704	864	1129	1492	1901	1704	2411	9,2
інші галузі промисловості	214	281	352	443	583	704	846	1053	1364	1248	1463	6,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	371	476	562	651	767	969	1228	1577	2111	2394	2843	7,7

Суперечливими і не відповідними принципу рівної оплати за рівну працю є міжкваліфікаційні (міжпосадові) співвідношення в рівнях оплати праці. При цьому в галузях з низькою заробітною платою ці співвідношення граничать з абсолютною зрівнялівкою (сільське господарство, галузі бюджетної сфери).

Водночас у галузях, підприємства яких займають монопольне положення на відповідних ринках, таких як фінансова діяльність, міжкваліфікаційні (міжпосадові) співвідношення в рівнях оплати праці на 3-5 пунктів перевищують відповідні європейські стандарти (співвідношення заробітків 10% працівників з найнижчою платою і 10% з найвищою заробітною платою складає 1:8) [3].

Стан заробітної плати і мотивації праці характеризується також структурою фонду оплати праці, тобто співвідношенням його складових у загальному обсязі.

Розбіжності в оплаті праці за видами діяльності відображаються і на регіональних відмінностях (табл. 3). Найвищу заробітну плату отримують працівники підприємств тих регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу: Донецької, Дніпропетровської, Запорізької областей. Найнижчими виявилися показники у західних і поліських регіонах: Тернопільській, Волинській, Чернігівській, Вінницькій та Хмельницькій областях.

Таблиця 3

**Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 2000-2010 роках
(в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. щодо 2000 р., разів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Україна	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	9,7
Автономна Республіка Крим	225	301	358	433	543	730	952	1220	1609	1707	1991	8,8
Вінницька	159	215	265	334	435	597	793	1028	1404	1511	1782	11,2
Волинська	150	201	253	319	412	591	773	1013	1380	1427	1692	11,3
Дніпропетровська	273	370	438	526	667	913	1139	1455	1876	1963	2369	8,7
Донецька	292	383	452	550	712	962	1202	1535	2015	2116	2549	8,7
Житомирська	164	220	268	334	434	602	793	1033	1404	1493	1785	10,9
Закарпатська	172	238	295	379	479	665	868	1091	1453	1562	1846	10,7
Запорізька	289	379	445	541	671	860	1091	1394	1812	1843	2187	7,6
Івано-Франківська	188	259	318	402	510	718	923	1180	1543	1627	1927	10,3
Київська	241	317	378	470	592	811	1058	1362	1852	1987	2295	9,5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Кіровоградська	170	231	282	353	455	624	819	1054	1428	1537	1815	10,7
Луганська	232	320	393	474	596	805	1022	1323	1769	1873	2271	9,8
Львівська	196	272	339	419	523	713	923	1183	1570	1667	1941	9,9
Миколаївська	227	327	398	470	565	744	955	1202	1621	1806	2122	9,3
Одеська	236	306	379	454	566	768	966	1226	1633	1787	2046	8,7
Полтавська	220	292	354	437	560	758	961	1243	1661	1733	2102	9,6
Рівненська	173	245	312	390	506	685	888	1133	1523	1614	1960	11,3
Сумська	194	259	307	379	473	663	857	1098	1472	1593	1866	9,6
Тернопільська	135	190	237	304	388	553	727	943	1313	1412	1659	12,3
Харківська	230	310	370	455	569	759	974	1251	1679	1804	2060	8,9
Херсонська	173	233	289	356	451	625	800	1017	1375	1482	1733	10,0
Хмельницька	156	211	258	323	419	584	792	1045	1429	1521	1786	11,4
Черкаська	175	229	276	350	465	642	846	1085	1459	1532	1835	10,5
Чернівецька	157	218	271	344	441	621	819	1051	1402	1523	1772	11,3
Чернігівська	177	235	277	342	438	602	790	1016	1370	1465	1711	9,7
м.Київ	405	549	643	761	967	1314	1729	2300	3074	3161	3431	8,5
м.Севастополь	251	325	391	486	594	803	1005	1302	1726	1882	2167	8,6

Характерною є стійка тенденція зниження диференціації середньої заробітної плати у регіонах - співвідношення високої і низької зарплат: з 3,0 у 2000 р. до 2,2 у 2008 р., 2,2 у 2009 р. до 2,1 у 2010 році. Таким чином, подолати міжрегіональні розходження у рівнях заробітної плати подолати не вдається. Це серйозно ускладнює забезпечення зростання національних стандартів рівня життя населення окремих регіонів, гальмує процеси подолання бідності і становлення середнього класу в країні. Можна передбачити, що на послаблення диференціації середньої заробітної плати у

всіх видах економічної та промислової діяльності, а також в регіонах вплинуло підвищення мінімальної заробітної плати. Тобто зростання останньої сприяло формуванню позитивної тенденції зниження диференціації середньої заробітної плати у галузях і регіонах країни.

Висновки. Аналіз наведених даних показує, що в період 2000-2010 рр. в Україні домінувала ідеологія прискореного формування політики заробітної плати, яка за своїми показниками випереджала зростання продуктивності праці й паралельно в короткостроковому розрізі певним чином стимулювала його. Вже з 2004 р. підвищення продуктивності праці почало відставати від росту реальної заробітної плати. Така відповідність призводить до загострення інфляції.

Виходячи з актуальності проблеми, вважаємо за доцільне систематично проводити аналіз стану і тенденцій заробітної плати найманих працівників підприємств різних галузей і видів економічної діяльності. Метою такого аналізу є виявлення недоліків діючих на підприємствах і в організаціях систем оплати праці і можливостей їх цілеспрямованого усунення.

Список використаних джерел

1. www.ukrstat.gov.ua
2. <http://ukrsocium.com>
3. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М. Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. - К.: КНЕУ, 2008. - 274, [6] с.
4. Мойсюк В.С. В Україні ціна праці тривалий час штучно знижується // Профспілкові вісті. - 2007. - № 48-49. - С. 2.
5. Ревенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. - 2008. - №-С. 32-37.

Annotation. Analyzed and assessed the status and trends of wages in industry of Ukraine.

Key words: cost of a labour, costs on a labour, wages, nominal and real wages.